

міжнародний фонд

INTERNATIONAL RENAISSANCE FOUNDATION

ХАРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ
УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ В.Н.КАРАЗИНА

СХІДНОУКРАЇНСЬКИЙ ФОНД
СОЦІАЛЬНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

Академічна культура українського студентства: основні чинники формування та розвитку

Основні результати дослідження за проектом №49169

Бакіров Віль Савбанович,
д.соц.н., академік НАН України, професор,
ректор Харківського національного
університету імені В.Н. Каразіна, президент
ГО «Східноукраїнський Фонд соціальних
досліджень»

м. Київ, Україна

Проект реалізовано **з грудня 2014 по липень 2015**

2

Східноукраїнським фондом соціальних досліджень

<http://fond.sociology.kharkov.ua/>

разом з Інститутом соціально-гуманітарних досліджень ХНУ імені В.Н. Каразіна

http://www.univer.kharkov.ua/ua/structure/scientific_institutions/sociology_institute

за фінисової підтримки Міжнародного фонду «Відродження»

<http://www.irf.ua/>

за сприянням Соціологічної асоціації України

<http://www.sau.kiev.ua/>

В реалізації проекту взяли участь:

Бакіров Віль Савбанович, д.соц.н., академік НАН України, професор, ректор Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна, президент ГО «Східноукраїнський Фонд соціальних досліджень»;

Кізілов Олександр Іванович, виконавчий директор ГО «Східноукраїнський Фонд соціальних досліджень», директор Інституту соціально-гуманітарних досліджень;

Сокурянська Людмила Георгіївна, д.соц.н., професор, зав. каф. соціології ХНУ імені В.Н. Каразіна, віце-президент САУ;

Гужва Ольга Олексіївна, експерт ГО «Східноукраїнський Фонд соціальних досліджень»;

Рапопорт Ася Володимирівна, к.соц.н., науковий співробітник Інституту соціально-гуманітарних досліджень ХНУ імені В.Н. Каразіна;

Кузіна Ірина Іванівна, науковий співробітник ГО «Східноукраїнський Фонд соціальних досліджень»;

Даніленко Ігор Вітальйович, ст. викл. каф. методів соц. досліджень ХНУ імені В.Н. Каразіна;

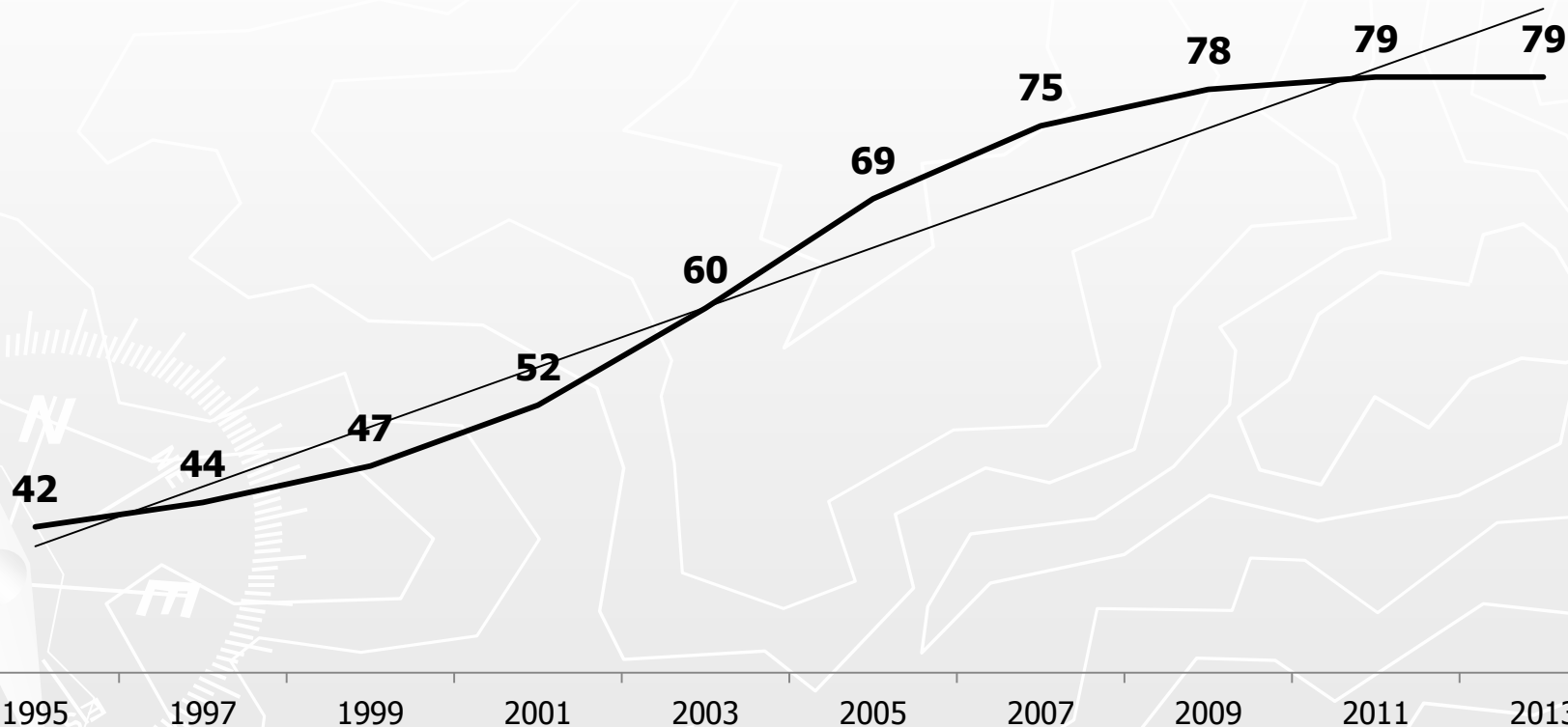
Артемов Павло Миколайович, к.соц.н., доцент кафедри соціології ХНУ імені В.Н. Каразіна.

У межах проекту здійснено:

- 1.** Кабінетне дослідження (вторинний аналіз даних за результатами проведених раніше досліджень, аналіз статистичних даних та регламентуючих положень в сфері практик плагіату та існуючих інструментів та засобів боротьби з плагіатом)
- 2.** Масове соціологічне опитування студентів та викладачів ВНЗ України (масив даних становить 1928 студентів та 374 викладача)
- 3.** Фокусовані групові інтерв'ю зі студентами вишів (8 фокус-груп у різних регіонах України)
- 4.** Довідник з користування програмних продуктів по боротьбі з плагіатом

Масовізація вищої освіти в Україні

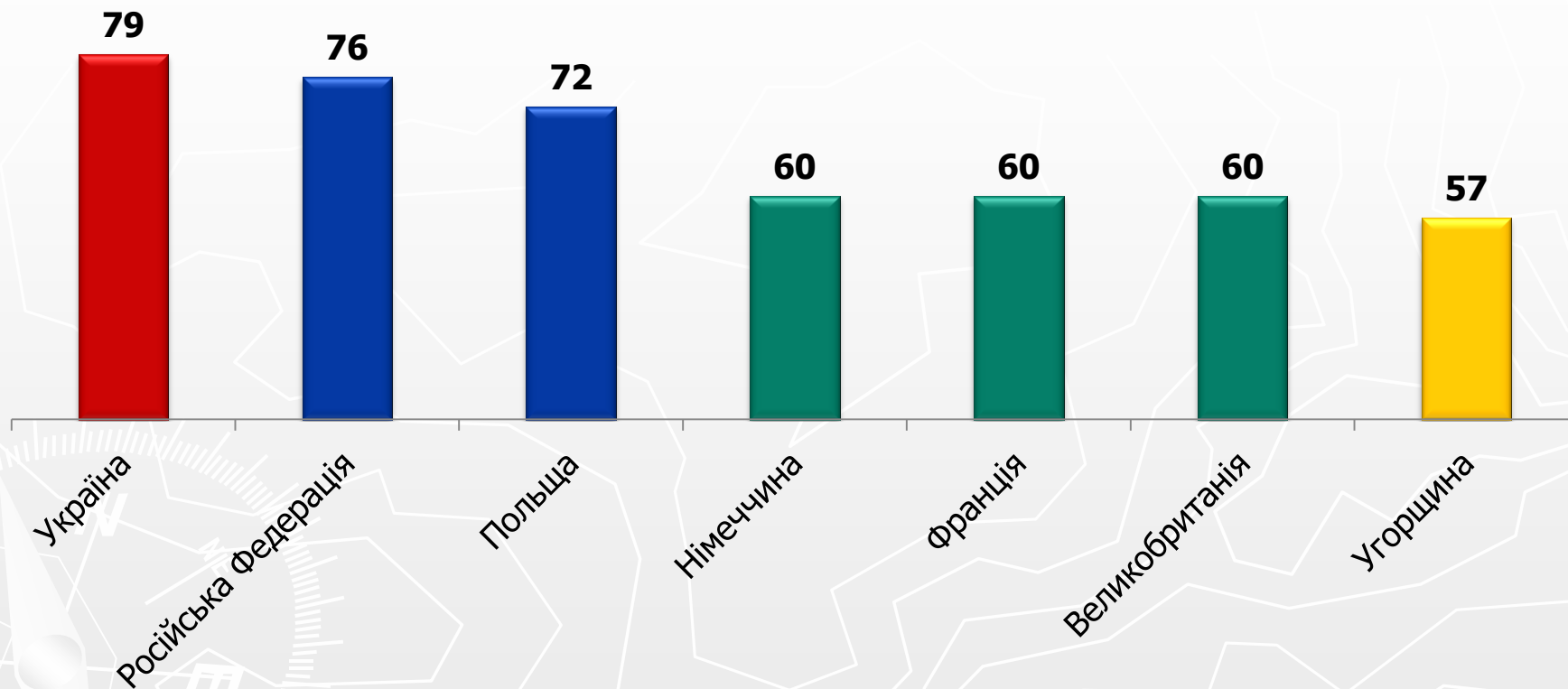
**ВАЛОВИЙ ПОКАЗНИК ОХОПЛЕННЯ ВИЩОЮ ОСВІТОЮ В УКРАЇНІ, %
(за даними Світового банку)**

Система вищої освіти в Україні втратила селективну властивість, та отримання вищої освіти стало масовим явищем: майже 80% випускників середніх шкіл вступають у вищі навчальні заклади

**ВАЛОВИЙ ПОКАЗНИК ОХОПЛЕННЯ ВИЩОЮ ОСВІТОЮ В УКРАЇНІ ТА ДЕЯКИХ
КРАЇНАХ ЄВРОПИ У 2012-2013 рр., %**
(за даними Світового банку)

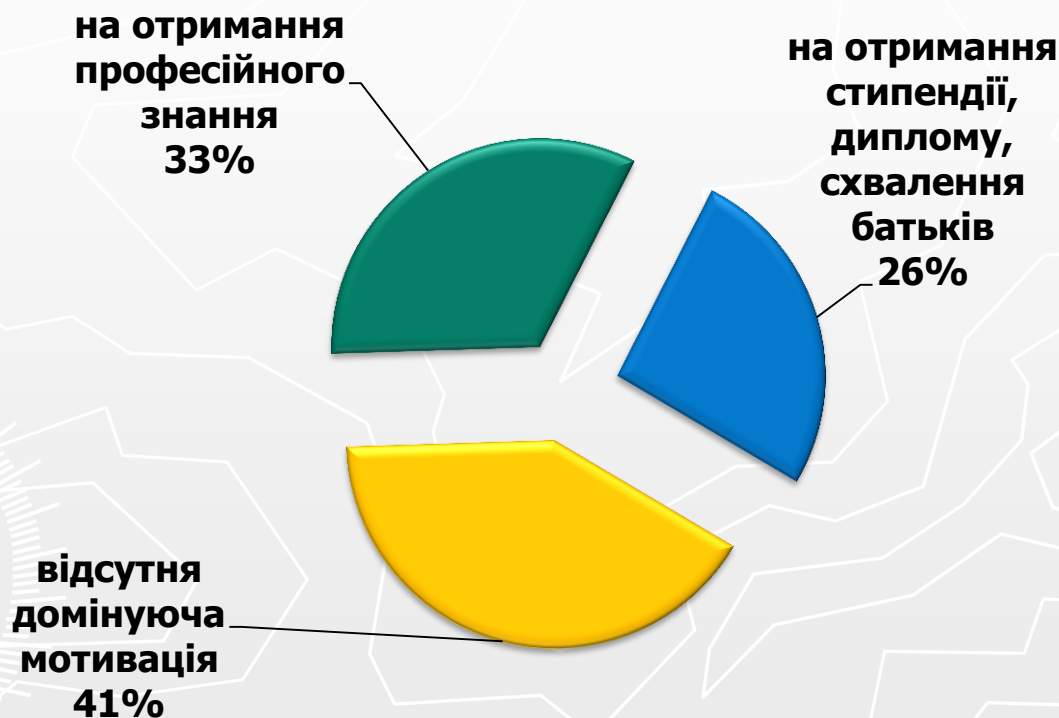
5

Україна посідає одне з провідних місць в Європі за валовим показником охоплення вищою освітою

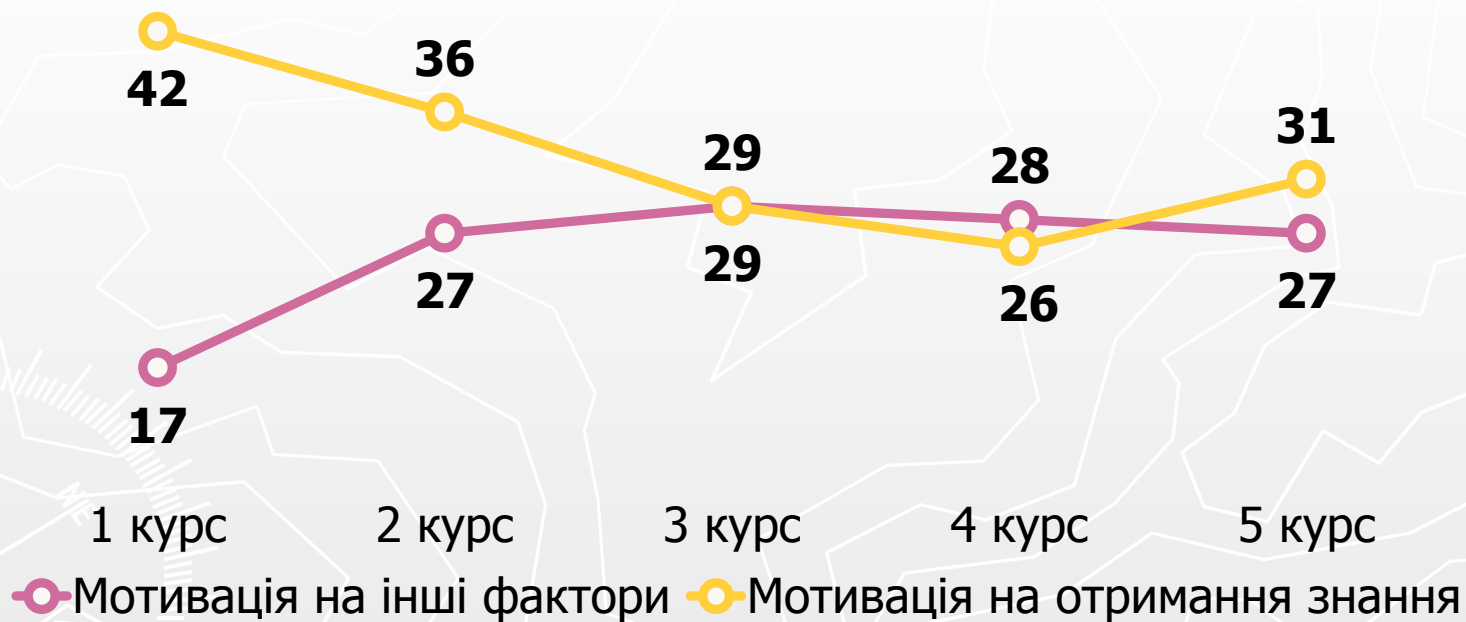
Мотивація навчання у виші

Мотивація навчання у виші – один із головних факторів, які визначають академічну культуру. За результатами дослідження було виділено три групи студентів за характером **ДОМІНУЮЧОЇ МОТИВАЦІЇ**:

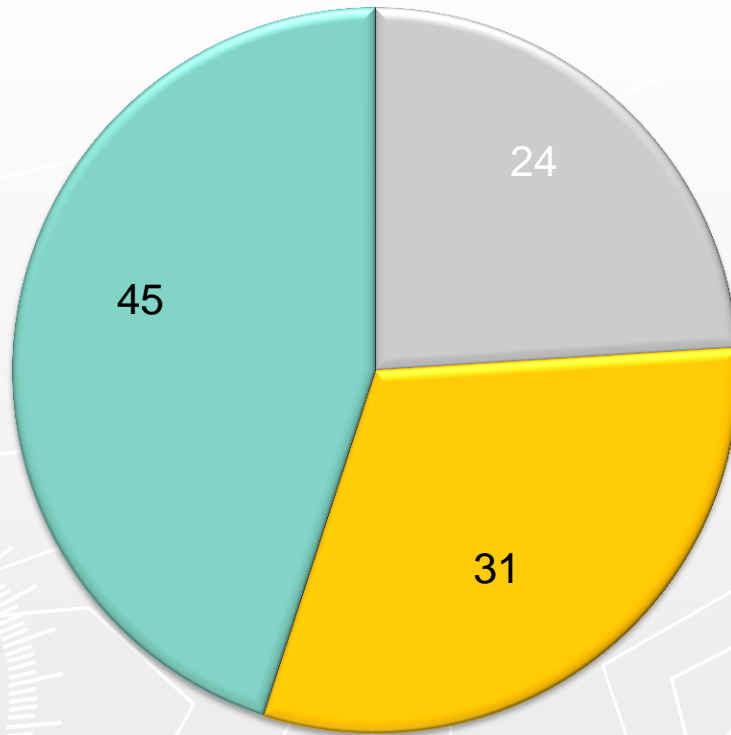
Масив: усі опитані студенти (n=1928)

Трансформація мотивації протягом навчання

На першому курсі молоді люди керуються переважно бажанням отримати знання, стати високо кваліфікованим спеціалістом, але згодом мотивація перебування у ВНЗ змінюється на користь формальних атрибутів. Виключення складає останній курс, коли перед студентами постає близька перспектива пошуку місця роботи, що актуалізує необхідність професійних знань та навичок.

Типова взаємодія студентів під час іспиту

- Допомагають лише готуватися перед іспитом, роз'яснюють матеріал, складні питання
- Допомагають як готуватися перед іспитом, так і готувати шпаргалки або дають списати, підказують
- Допомагають готувати шпаргалки або дають списати, підказують

Масив: студенти, які зазначають взаємодопомогу в їхній групі (n=1858)

76% студентів є залученими до нечесних колективних практик при складанні іспитів. В умовах відсутності конкуренції за місце у рейтингу, за отримання кращої роботи, підказування на екзамені, давання списати, спільна підготовка шпаргалок є природною для студентів, і сприймається скоріше як елемент норми студентської діяльності ніж відхилення від неї.

90% вітчизняних студентів не мають досвіду навчання за кордоном, з яких майже половина цього і не планує.

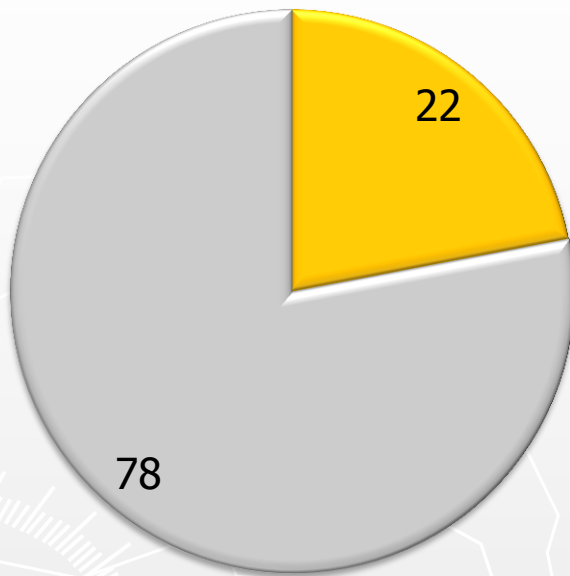
В той же час студенти, які навчалися за кордоном, зазначають **наступні особливості європейської академічної культури:**

1. Систематичність та сумлінність виконання домашніх завдань, підготовки до семінарських занять, самонавчання, тощо.
2. Списування є неприйнятною практикою. Студенти не мають можливості і бажання списувати. Відсутня практика колективної підготовки шпаргалок, бо кожне завдання потребує індивідуального підходу, завдання не повторюються із року в рік та вимагають вміння застосувати знання до конкретних практичних ситуацій, тощо.
3. Чітка орієнтація на формування висококваліфікованого фахівця та отримання гарного місця роботи, яка поширюється ще зі середньої школи. З метою цього, надаються такі завдання, які можна застосувати на практиці, що формує розуміння корисності одержуваного знання.
4. У європейських реаліях викладачі добре готуються до занять, формують завдання, які спонукають до роздумів та практичного застосування отриманою інформації, цікаво ведуть лекції, тощо.

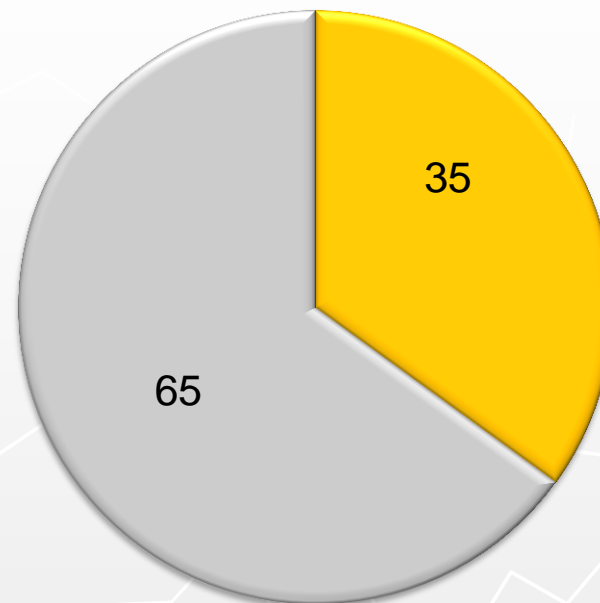
Повертаючись до дому студенти, понурюються у домінуючу академічну культуру та повертаються до практики використання шпаргалок, плагіату, тощо. Спроба слідувати європейським традиціям академічної порядності стикається з нерозуміння з боку наших студентів.

Яким чином студенти складають іспити: думка студентів та викладачів

СТУДЕНТИ

ВИКЛАДАЧІ

- Самостійно, власними силами
- Не самостійно

Масив: усі опитані студенти (n=1928), усі опитані викладачі (n=374)

Лише **22%** студентів вважають, що їх колеги складають іспити самостійно.
78% студентів використовують ті або інші види академічного шахрайства.
Викладачі ВНЗ вище оцінюють чесність студентів у складанні іспитів.

Типові дії студентів при складанні іспитів несамоостійно

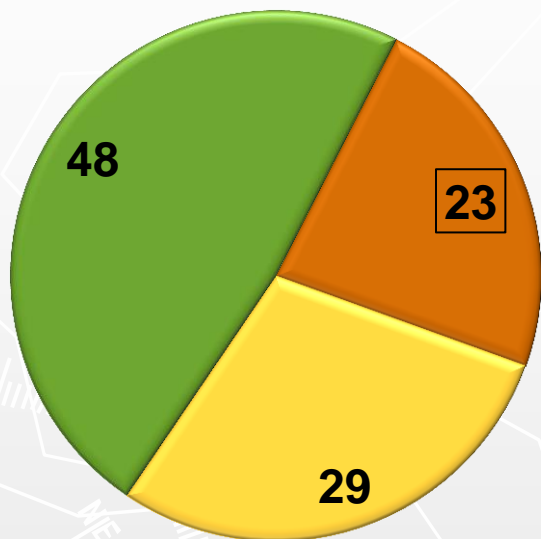
Найбільш поширеними видами академічного шахрайства є списування у різних його формах. Готують шпаргалки на підставі лекційного матеріалу або іншого матеріалу, наданого викладачем, **67%** **студентів**.

Підготування та використання шпаргалок можна вважати певною традицією вітчизняного студентства.

Масив: студенти, які складають іспити несамоостійно (n=1495), усі опитані викладачі (n=374)

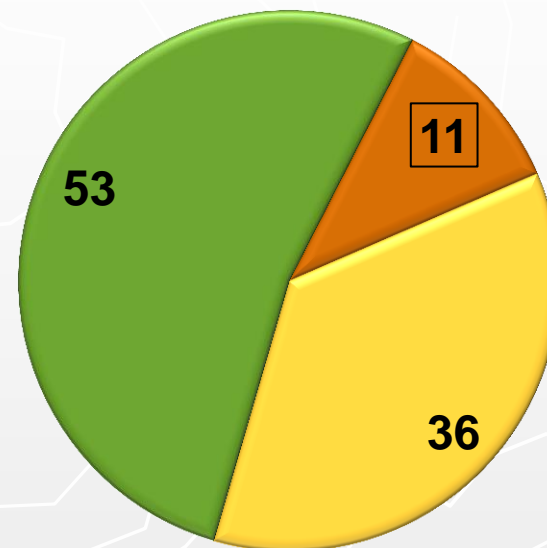
«Трапляються чи не трапляються на вашому факультеті випадки отримання оцінок за послуги або гроші?», %

СТУДЕНТИ

- Трапляються
- Важко сказати напевно
- Не трапляються

ВИКЛАДАЧІ

Масиви: усі опитані студенти (n=1928);
усі опитані викладачі (n=374)

Про наявність хабарів вдвічі частіше говорять студенти, ніж викладачі.

Ініціаторами виставлення оцінок за гроші чи послуги частіше є саме студенти. Але іноді викладачі використовують приховані засоби примусити студента ініціювати хабар.

«Якщо на вашому факультеті трапляються випадки отримання оцінок за послуги або гроші, хто найчастіше виступає ініціатором — викладачі чи студенти?», %

Масиви: студенти (n=445) і викладачі (n=41), які вважають, що випадки отримання оцінок за послуги або гроші на їхньому факультеті трапляються

Плагіат як форма академічного шахрайства

- Переважна більшість студентів (понад 90%) використовує плагіат в тій чи іншій формі.
- Знання про те, що їхні дії є плагіатом, майже не спиняє студентів від використання плагіату в своєму навчанні.
- Академічне середовище є толерантним до плагіату, більш толерантним, ніж до інших форм академічного шахрайства.
- На сьогодні не існує правових механізмів урегулювання практик використання студентами плагіату. Ці норми досить розмито прописані і в університетських Положеннях. Єдині санкції що загрожують сучасному плагіатчику – низькі бали або їх відсутність та недопуск до сесії.
- Наявних інституційних норм контролю недостатньо для регулювання будь-яких форм академічного шахрайства, насамперед плагіату.

Практика використання плагіату в студентському навчанні

«Що з перерахованого ви використовуєте у своєму навчанні?», %

Масив: усі опитані студенти (n=1928)

«Що з перерахованого, на ваш погляд, можна назвати плагіатом?», %

Відсутність культурної складової, яка б регулювала практики написання наукових робіт на рівні норм, традицій, цінностей академічної культури, робить інституційні норми контролю практично зовсім неефективними навіть на рівні інформування про форми плагіату та розумінні, що таке плагіат викладачами, та, як результат, студентами.

плагіату

Використання чужих текстів (повне або часткове) без вказівки на авторство

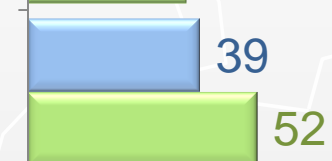
Завантаження есе та інших видів робіт з безкоштовних сайтів рефератів і використання їх як власних

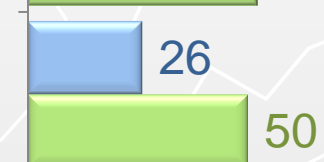
Використання чужих текстів дослівно із посиланням на інше джерело

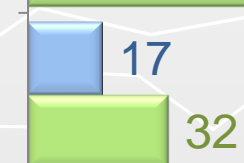
Копіювання чужих текстів зі зміною порядку слів у реченні без посилання на джерело

Переклад чужих текстів з однієї мови на іншу та використання їх у власних роботах без вказівки джерела

Переписування тексту з джерела власними словами без посилань на джерело

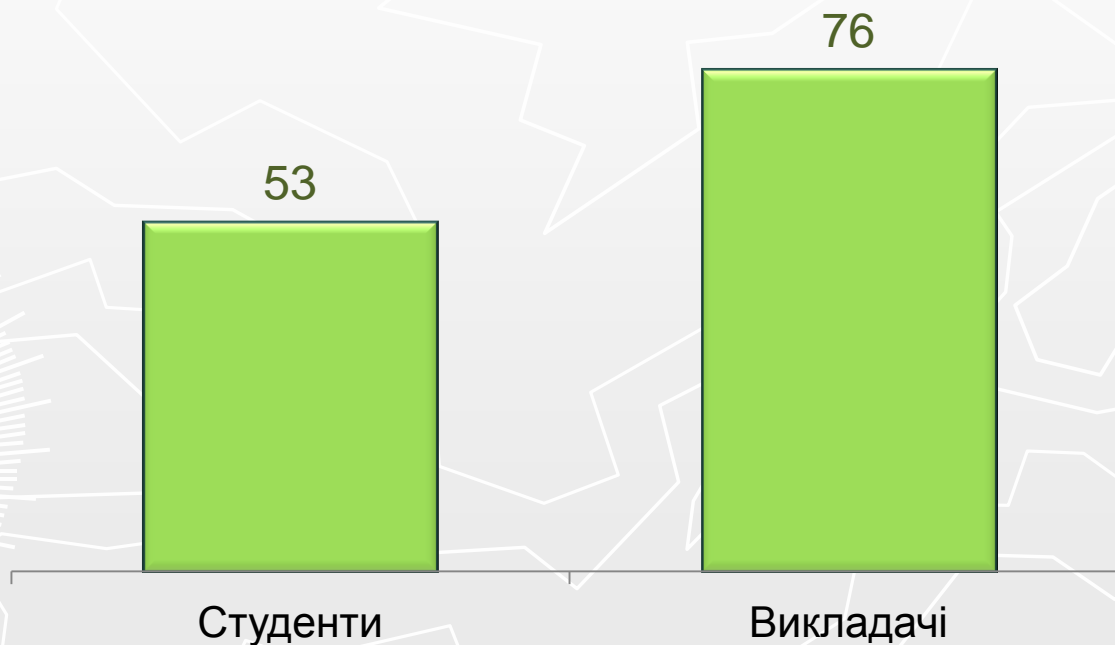
Приєднання до групової роботи без авторської участі в написанні тексту

Відповіді **ТАК** на питання..., %

«Чи інформують вас у
вашому ВНЗ про основні
критерії виявлення
плагіату?»
(відповіді студентів)

«Чи інформуєте ви
студентів про основні
критерії виявлення
плагіату?»
(відповіді викладачів)

Масиви: усі опитані студенти (n=1928); усі опитані викладачі (n=374)

Основні чинники поширення плагіату в студентському середовищі: думка студентів

- Необхідність виконання великого обсягу письмових робіт протягом навчального семестру/року;
- Повторюваність/неактуальність тем письмових робіт / розрив між темами та сучасними/актуальними/цікавими потребами;
- Відсутність практичного застосування (перспективи застосування) результатів робіт;
- Відсутність розуміння необхідності та мети написання письмових робіт (не профільні, не цікаві, застарілі предмети);
- Узвичайнені дії, що пов'язані з умовами підготовки письмових робіт в середній школі;
- Ставлення викладачів до плагіату (нейтральне або відверто потурання);
- Низький рівень професіоналізму, мотивації та зацікавленості викладачів;
- Відсутність чітких та універсальних норм, щодо оцінки оригінальності текстів, а також її зв'язку з оцінкою письмової роботи.

«Чи перевіряють студентські письмові роботи на плагіат?», %

Низький рівень інституційних форм контролю та технічної грамотності викладачів робить візуальний контроль друкованих робіт студентів найпоширенішою практикою, що не сприяє та не мотивує до формування сталих практик академічної культури.

«Якщо викладачі перевіряють письмові роботи на плагіат, то яким чином?», %

Масиви: студенти, які вважають, що викладачі принаймні іноді перевіряють їхні роботи на плагіат (n=1452); викладачі, які принаймні іноді перевіряють роботи студентів на плагіат (n=323)

- Процес модернізації вищої школи багато в чому визначається станом академічної культури. Наразі студентська академічна культура характеризується як деформована. В основі цієї деформації лежить мотивація значної частини студентства на формальні атрибуції вищої освіти (оцінки, стипендія, диплом та ін.), а не на отримання професійних знань, що є визначним фактором наявності академічного шахрайства.
- **78%** студентів складають іспити не самостійно;
- **67%** з них списують під час іспиту;
- **23%** студентів з певною мірою впевненості зазначають, що на їхньому факультеті трапляються випадки отримання оцінок за послуги або гроші;
- **90%** студентів не навчалися за кордоном, з яких половина цього і не планує. Разом з тим, студенти, які навчалися за кордоном, відмічають, що європейська академічна культура характеризується систематичністю та сумлінністю виконання домашніх завдань, підготовки до семінарських занять, неприйняттям списування, чіткою орієнтацією на формування висококваліфікованого фахівця та отримання гарного місця роботи, значною підготовкою викладачів до занять. Проте студенти, повертаючись до дому, стають вимушеними під впливом студентського середовища підкоритися академічній культурі, домінуючій у вишах України, яка характеризується поширеністю академічного шахрайства.

90% студентів використовують у власній навчальній діяльності плагіат;

У якості причин поширеності плагіату виділимо:

1. Необхідність виконання великого обсягу письмових робіт протягом навчального семестру/року;
2. Узвичайненість дії, що пов'язано з умовами підготовки письмових робіт в середній школі;
3. Низький рівень професіоналізму, мотивації та зацікавленості викладачів;
4. Відсутність чітких та універсальних норм, щодо оцінки оригінальності текстів, а також її зв'язку з оцінкою письмової роботи;
5. Середовище та культура вітчизняної академічної спільноти толерантно ставиться до явища плагіату, який фактично є її атрибутивною характеристикою.

Не отримали розвитку інституціональні механізми боротьби з плагіатом. Вітчизняні студенти та особливо викладачі погано проінформовані та рідко використовують програми для боротьби з плагіатом. З метою вирішення проблеми нами було розроблено посібник з академічної грамотності та етики.

Стан академічної культури багато в чому визначається масовізацією вищої освіти, втратою її функції селективності та безпосереднім транзитом з середньої школи до вищої школи, що призводить до того, що практично половина студентів-першокурсників не мають чіткої професійної орієнтації. До факторів, які найбільшою мірою визначають деформацію академічної культури в процесі навчання, відноситься відсутність дієвого механізму взаємозв'язку вищої школи та ринку труда, що, в свою чергу, призводить до того, що студенти не відчують, що їх якісні професійні знання є запорукою гарного місця працевлаштування та основою стратегії життєвого успіху в цілому.